

Batole, předškolní věk

PaedDr. Mgr. Hana Čechová

„Když malé děti káráme, často jsou tak vyděšené z odsuzování a našich silných emocí, že ani nechápou, co vlastně provedly. Říkáme dobrá slova, ale zaznívá tón nespokojenosti, pod medovým hlasem se skrývá obviňování, a to je příliš velká zátěž na emoce malého dítěte, které se pak nedokáže orientovat, o co jde. Cítí se strašně zraněné a vyděšené. Dítě se může učit nárokům ostatních nejlépe tehdy, je-li obklopeno jasnou láskou a jeho důstojnost není ohrožena.“

(Naomi Aldort)

Osnova

1. Období batolete

2. Předškolní věk

Je mi rok a půl. Jsem pánem tohoto světa.

1/ Období batolete

- **2. a 3. rok života** -> a) období mladšího batolete – 2. rok věku
b) období staršího batolete – 3. rok věku
- **Intenzivní rozvoj řady oblastí** -> motorika, myšlení, řeč
- **Erikson – „období autonomie“**
 - 1/ **uvolňování** se z **vazeb** nezbytných pro první rok svého života
 - 2/ osvojení **sebedůvěry** = možnost vlastní úspěšné volby
 - 3/ rozvoj **vůle** = víra ve vlastní existenci

„Pokud je dítě v tomto období často omezováno a trestáno, více se rozvine pocit studu, pochybností a špatného svědomí.“
- **Freud – období anální** (motivy zadržetí a vypuzení...)
- **Období prvního vzdoru; období negativismu; že by první puberta? 😊**

a) Tělesné znaky – somatický vývoj

- **Výška** v \varnothing o 20 cm, **hmotnost** v \varnothing o 5 kg
- **Dolní končetiny** -> prodloužení, tvar O nebo X, **chodidlo** ploché
- **18. Měsíc** uzavření velké fontanely
- **Mozek** 75 – 80 % velikosti dospělého
- **CNS** zvýšení výkonu → menší potřeba spánku
- **Motorika a poloha** významně ovlivněna zdokonalením svalové činnosti, kosterní a dýchací soustavy
- **30. měsíc** – 18 mléčných zubů
- **Ovládání vyměšování**

b) Motorický vývoj

➤ HRUBÁ MOTORIKA

- a) schopnost samostatného pohybu v prostoru
- b) chůze ještě nejistá <-> schopnost regulace pohybu (rozejdu se + zastavím)
- c) schopnost chůze v nerovném terénu (to je baví 😊)
- d) ve 3. roce -> stoj na jedné noze, na špičkách, přitahování, posouvání, vylézt a slézt do výšky (až 2 m)

➤ JEMNÁ MOTORIKA

- a) pinzetový (klíšťkový) úchop
- b) vertikální a horizontální řada kostek (komín, vlak)
- c) kresba
 - 15. měsíc -> „čmáranice“ bez ohledu na směr
 - 2. rok -> napodobení vertikální čáry, kruhu
 - co je TĚŽKÉ -> napodobení horizontální čáry

c) Kognitivní schopnosti

➤ VNÍMÁNÍ

- a) počáteční koordinace pohybu očí a rukou
- b) od 2. roku vnímání tvaru <-> koule, kostka, válec...
- c) základní barvy + výraznější odstíny
- d) rozlišení intenzity a výšky tónů
- e) spojení pohybu a zvuku -> smysl pro rytmus (říkanky, tanečky, pohybové hry...)
- f) orientace v prostoru -> nahoře, dole, odhad velikosti i vzdálenosti
- g) **orientace v čase nepřesná**, silná koncentrace na přítomnost
 - 3. rok – teď, ráno, večer
 - ještě nezná dny v týdnu
- e) orientace v množství -> pouze vizuální odhad
- f) umí dát najevo bolest i kde ho bolí

kognitivní schopnosti

- **POZORNOST** ovlivněna aktuálním stavem
 - a) pozornost mimovolní, nezáměrná -> ovlivňována rušivými podněty
 - b) zajímavá činnost -> max. 19 minut
 - c) „upřené zírání“ = pozorování, kam se co zakutálelo, co to je

- **PŘEDSTAVIVOST**
 - a) řešení jednoduchých problémů, překážek a situací
 - b) od 2. roku vznik fantazijních představ **podle svých představ** (židle = auto)

kognitivní schopnosti

- **PAMĚŤ** mimovolní, nezáměrná, silně ovlivněna citovostí, zážitkem
 - a) 18 měsíců – 2 roky **rozvoj krátkodobé i dlouhodobé paměti** (první vzpomínky)
 - > záleží na podnětech, jak dítě umí pracovat s informacemi => povídat si
 - b) 3 roky = **schopnost samostatného plánování**
 - > pořadí činností, aby dosáhlo svého cíle
 - > přednost mají činnosti zajímavé, zábavné
 - > schopnost pamatovat si abstraktní pojmy, př. čísla, barvy
 - c) **TRÉNOVÁNÍ PAMĚTI** = důležité pro celkový rozvoj (do 8 let věku)
 - > *kreslení, vyprávění, říkadla, písničky, ptát se...* „co bylo ve školce, co potřebujeme ke koupání, kde máš pyžamko...“
 - > *čtěte, čtěte, čtěte* <-> a čtení občas přerušte cílenými otázkami...
- **Faktory ovlivňující dětskou paměť:**
 - 1/ citovost – vlastní emoční náboj
 - 2) konkrétnost – co samo zažilo
 - 3) mechanické zapamatování si založené na opakování
 - 4) vybavení si formou reprodukování, znovupoznávání

kognitivní schopnosti

➤ ŘEČ

1) **předřečové období** do konce 1. roku

2) **VLASTNÍ VÝVOJ ŘEČI**

a) **emocionální, volní**: 1 – 1,5 roku cca 50 slov (první slova, vyjadřují přání, city, prosby)

b) **egocentrické**: 1,5 – 2 roky až 200 - 400 slov (opakuje slova, napodobuje dospělé, začíná tvořit dvouslovné věty – objevuje mluvení jako činnost, nikoli ke sdělování, slouží jen dítěti -> vlastní monolog)

c) **rozvoj komunikační řeči**: 2 – 3 roky 700 – 1000 slov (slova spojena s konkrétními jevy, na základě abstrakce se stávají všeobecnými pojmy)

typická **hypergeneralizace**:

„čiči“ = vše chlupaté, „haf haf“ = vše chlupaté a má 4 nohy

hyperdiferenciace:

„máma“ – jen ta moje

➤ **Věk nikdy nekončících otázek**

a) 1. období 1 – 1,5 roku

Co to je? Kdo to je?

b) 2. období cca 3,5 roku

Proč? Kdy? Jak?

kognitivní schopnosti

➤ MYŠLENÍ

a) třídění předmětů podle jednoho kritéria

b) vztah mezi příčinou a následkem – „zmáčknu kočku, začne škrábat“

c) **symbolické a předpojmové myšlení (Piaget)**

-> od konce 2. do 4. roku – nějaká věc je užita jako znak věci jiné
př. „telefonuje“ pomocí ruční sprchy, „vaří“ v kyblíčku na písku...

-> symbolické činnosti – uspávání panenky...

➤ OSOBNOST – **zrození psychologického „JÁ“ (Mahlerová)**

reálná separace

a) **aktivní separace** = závisí na dítěti: samo se vzdálí od matky a pokud je pro něho situace neúnosná, vrací se zpět (znovusbližování)

b) **pasivní separace** = vyvolána okolím, nemůže i ovlivnit ⇒

fáze protestu (pláč), **fáze zoufalství** (odpoutání od světa, apatie, nekomunikuje, poruchy spánku...), **fáze odpoutání** (najde si náhradní objekt – sestra v nemocnici, učitelka...)

kognitivní schopnosti

- **SEBEPOJETÍ** - sebeprosazování pomocí negativismu
 - a) **JÁ SÁM** – pokus o samostatnost, vlastní aktivita vůči okolí
 - b) **JÁ CHCI** – vědomí sama sebe, své vlastní aktivity
 - c) **MOJE** – uvědomování si vlastnictví (moje, tvoje) **je prioritou** -> nechce se dělit
 - > samo sebe vnímá jako samostatnou bytost, vlastní existence, zkušenosti
 - > uvědomuje si, že je jedním z „mnoha“ = něco se děje i bez jeho přičinění
- **SOCIÁLNÍ VZTAHY**
 - > rozvoj v rámci širšího rodinného prostředí, první vztahy s vrstevníky
 - > prosociální chování – nesobeckost, soucit
- **EMOCE**
 - > bezprostřední emocionální reakce - citovost krátkodobá, silná a vznětlivá
 - > koncem 3. roku – rozvoj vyšších citů: radost z poznání, zážitku, dobro x zlo, vztahy láska, soucit, žárlivost, odmítání...
 - > citlivě reaguje na hodnocení vlastního chování: hodný x ošklivý...

2/ Předškolní věk

- 4. – 6. (7.) rok věku
- **Období 1. tvarové přeměny**
 - > posun proporcí, protažení končetin („filipinská míra“), ztráta zaoblenosti, delší krk, osifikace končetin, začátek výměny dentice...
- **Erikson – období iniciativy a pocitu viny, ctnosti a účelnosti**
„Mohu se stát nezávislým a prozkoumat, co dokážu?“
 - > osvojit si základní postoj zodpovědnosti za své činy
 - > svou iniciativu by mělo vnímat jako dobrou => důležitá podpora okolí
 - > vývoj osobnosti <=> podpořit zaměřenost, cílevědomost vlastního úsilí
 - > neúspěch vede k postojům rezignace a sebeobviňování za činy uskutečněné nebo zamýšlené
- **Freud – období falické** (kolem 4. roku věku) – chlapečkové prý svůj penis vnímají jako cenný majetek, holčičky jim ho závidí 😊

a) Tělesné znaky – somatický vývoj

- **výška** růst 5 až 7 cm ročně, ztráta buclatosti
- **tělo i hlava** proporce dospělého jedince, ustálené zakřivení **páteře**
- **osifikace**
- **končetiny** – zrychlený růst
- **CNS a nervová soustava** – zdokonalení stavby, zvýšení výkonu...
-> postupně dokáže reagovat na abstraktní podněty jako na podnět konkrétní (souvisí s rozvojem řeči - SLOVA, chápání významu...)

b) Motorický vývoj

➤ HRUBÁ MOTORIKA

- a) zdokonalování
- b) zlepšení pohybové koordinace -> hbitost, elegance pohybů

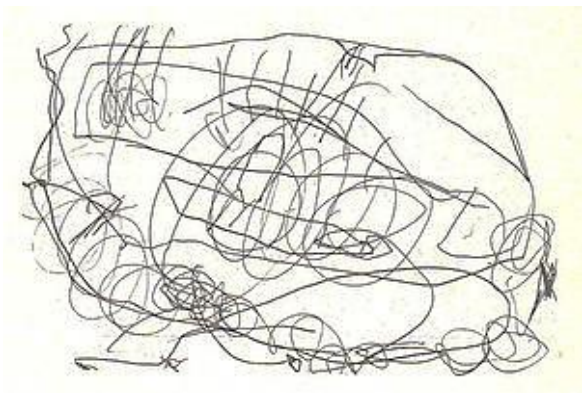
➤ JEMNÁ MOTORIKA

- a) zdokonalování
- b) dobrá práce s tužkou, štětcem..., stříhání nůžkami po naznačených liniích...
- c) oblékání a svlékání, zavazování tkaniček, používání příboru, hod a chycení míče...
- d) lateralita = dominance jedné ruky -> po 4. roce

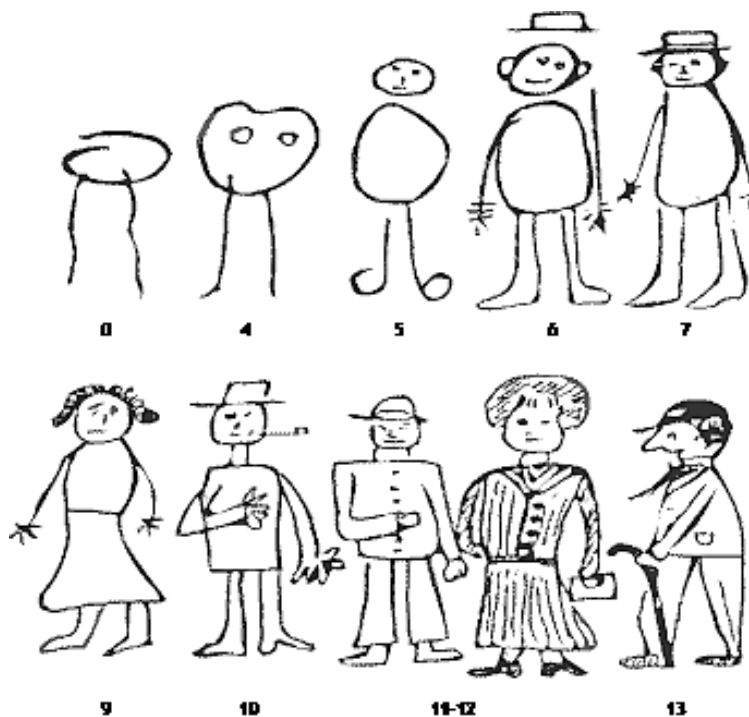
➤ KRESBA

- a) schopnost napodobit všechny směry (vertikální, horizontální, kruhové)
- b) 3. roky – směsice čar, které pojmenuje (byť se pojmenovanému nepodobá)
- c) 3. až 4. rok - hlavonožec, 4 roky – zvládá kresbu křížku
- d) 5. rok – čtverec, kresba více odpovídá představě, členění postavy (obr.)
- e) 6. rok – trojúhelník, detailnější prokreslení – postavy, dům, auto, květiny, zvířata...

Vývoj dětské kresby

čáranice (věk cca 2 -3 roky)

Třileté dítě
Nereálná kresba

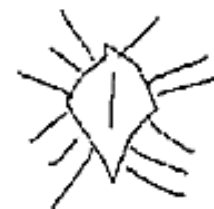
Čtyřleté dítě
"hlavonožec"

Pětileté dítě
Znázornění trupu

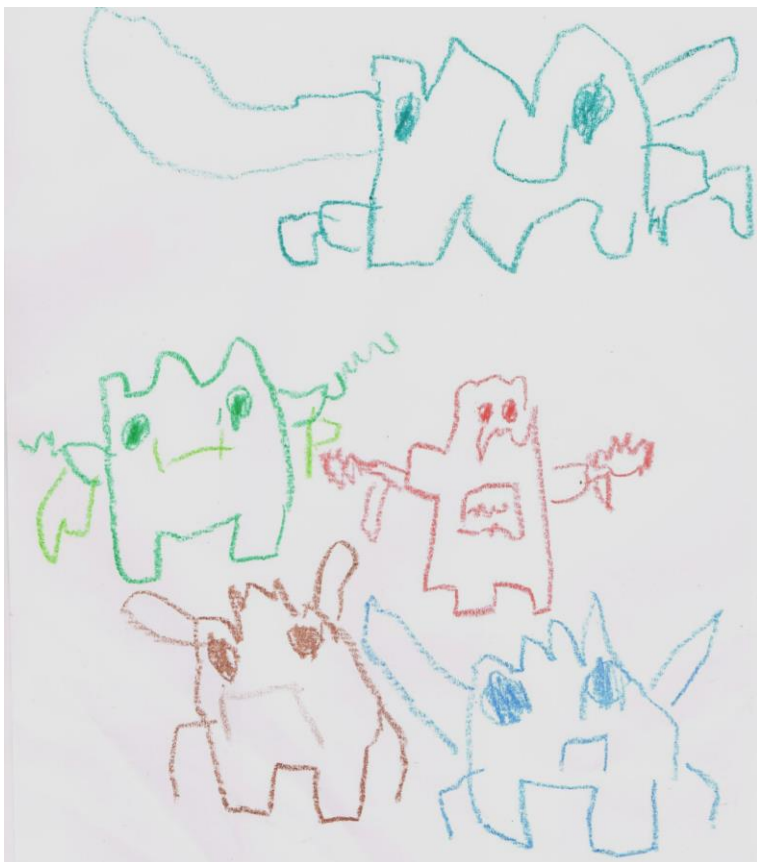

Šestileté dítě
Důležité detaily

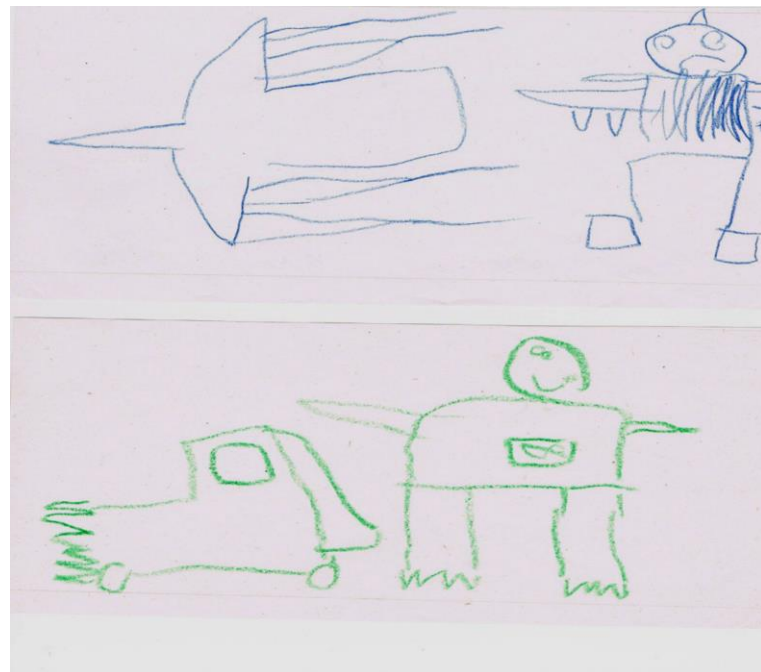

Čtrnáctileté dítě
Další důležité detaily

Úrovně dětské kresby jsou různé a mohou přiblížit i povahu a vývoj dětské psychiky.

Postavy fotbalistů, Vojtěch (2,5 roku)

Postava s letadlem a postava s autem, Vojtěch (3 roky)

c) Kognitivní schopnosti

➤ VNÍMÁNÍ

- a) celistvé, vnímání nápadných detailů, neumí vyčlenit podstatné části
- b) barvy – rozliší i barvy doplňkové (oranžová, růžová, fialová)
- c) určí velikost i vzdálenost předmětu
- d) analýza zvuků z různých zdrojů, cit pro melodii a rytmus
- e) čichové a chuťové vnímání (sladké, hořké, kyselé, slané)
- f) hmatem rozliší vlastnosti předmětu
- g) **prostorové vnímání – potíže vpravo, vlevo, přeceňování velikosti blízkých a podceňování předmětů vzdálených (vidí je malé!!!)**
- e) **nepřesná orientace v čase – čas určován podle opakujících se jevů, pojem minuta, týden, měsíc... silně abstraktní**

kognitivní schopnosti

➤ POZORNOST

- a) nestálá, přelétavá – ovlivňována rušivými podněty
- b) základy úmyslné pozornosti

➤ PAMĚŤ

- a) převaha **paměti konkrétní, bezprostřední, mimovolní** (co zažilo, co ho zaujalo) ↔ základ spontánního učení
- b) od konce 5. roku projevy **úmyslné paměti** (záměr něco si pamatovat)
- c) **paměť mechanická**
- d) schopnost reprodukovat známé a opakující se jevy – logický sled i souvislosti

➤ ŽIVÁ PŘEDSTAVIVOST, FANTAZIE

- > prolínání představivosti a skutečnosti, tzv. přizpůsobení reality vlastním potřebám (dítě něco rozbije, ze strachu z trestu si událost přehraje jinak a tomuto novému průběhu nakonec uvěří)
- > fantazijní představy často vyplňují mezery v paměti (vymyšleniny, dětské „lži“, smýšlenky)
- > **vědomé lži není dítě schopno** (příliš složitá mentální operace)

kognitivní schopnosti

➤ ŘEČ

a) **aktivní slovní** zásoba vzrůstá cca trojnásobně → z cca 1000 slov na **2500 - 3000 (4000) slov; pasivní sl. zásoba cca o 1000 slov vyšší**

=> řeč je převažujícím dorozumívacím prostředkem

b) **stavby věty**

-> od 4 let – jednoduché věty, souvětí

-> od 5 let – minulý a budoucí čas

-> od 6 let, rozvité věty (6 slovné...)

c) **verbální uvažování** (hlasité „mluvení pro sebe“ – není určeno nikomu druhému; začátek procesu myšlení

d) **disproporce mezi řečí a myšlením**

-> 3. až 4. rok řeč zaostává za myšlením = umí činnost vykonat, nedovede ji pojmenovat

-> 4. – 5. rok řeč předbíhá myšlení = tvorba nových pojmů, vlastní slova pro pojmenování neznámých věcí nebo situací

kognitivní schopnosti

➤ MYŠLENÍ

a) **EGOCENTRICKÉ** - nedokáže si představit pocity jiných, myšlení je vázáno na sebe sama

-> pokud mu realita nevyhovuje (stav ohrožení) => situaci pozmění, překrutí

-> je přesvědčeno, že svět je takový, jaký se mu jeví; vše má svou vlastní vůli

=> př. když vrazí do stolu, bouchne do něj („oplatí mu ránu“)

b) nechápe ještě určitá pravidla a operace – **předoperační období (Piaget)**

c) mezi 4. a 6. rokem **rozvoj pojmového myšlení** = některé předměty lze pojmenovat společným názvem (zvířata, hračky, ovoce...)

d) **předčasné zevšeobecňování** – úsudek na základě jedné zkušenosti

➤ EMOCE

-> přetrvává bezprostřední emocionální reakce – krátkodobé, silné, vznětlivé

-> rozvoj vyšších citů

-> citlivé reakce na hodnocení vlastního chování: hodný x ošklivý...

kognitivní schopnosti

➤ OSOBNOST

a) projev povahových rysů a vlastností – samostatnost, vytrvalost, povinnost, iniciativa...

b) zájmy nestálé, krátkodobé

c) výrazné projevy **TEMPERAMENTU** – není ovlivněn sebeovládáním, vůlí

d) motivace = jasný a blízký cíl -> uvědomuje si, co má a co nemá dělat, ale ještě nejedná požadovaným způsobem, protože nemá rozvinuté volní vlastnosti jako vytrvalost, cílevědomost aj.

e) odlišení hry od „práce“ (chápe její smysl, dožaduje se ji vykonávat)

f) rozvoj sebeovládání, schopnost cítit vinu

kognitivní schopnosti

➤ SOCIÁLNÍ VZTAHY

a) primární socializace v rodině

b) **přesvědčení o vševědoucnosti dospělých** -> dospělí zdrojem informací
zaměřenost na poznávání světa, pátrání po příčinách

c) sekundární socializace (pokračuje do dospělosti)

-> zkvalitnění **sociální reaktivity** = procvičování a rozvoj diferencovaných vztahů k lidem

-> vývoj **sociální kontroly a hodnotových orientací**

-> osvojování **sociálních rolí** uvnitř i vně rodiny

-> rozvoj **prosociálního chování** (pomáhat, půjčit...) – př. hra: již si nehrají jen vedle sebe, ale společně – vzájemné chování, rozdělit se, ochota pomoci, vzájemný respekt, plnit přání druhých, podřídít se pravidlům,

DŮLEŽITÉ!!! samostatné řešení sporů!!!

d) **heteromní morálka** = přejímání názoru dospělých (i na sebe sama)

d) Vlastní identita

➤ **Tvorba pohlavní identity**

- > čtyřleté dítě si uvědomuje, že mužské či ženské pohlaví je neměnným znakem
- > roste zájem o genitální oblast, zkoumá rozdíly
- > **přijímá pohlavní role** (způsob chování a myšlení)
- => kluk = voják, popelář, policista...; dívka = doktorka, kuchařka, uklízečka...

➤ **Kontakt s vrstevníky**

- > projev pokračujícího osamostatňování se
- > prosazování svých názorů je součástí vlastní identity (projevem poddajnost až agresivita)

➤ **Výběr kamarádů**

- > nejčastěji ten, kdo se mu subjektivně nejvíce podobá -> „**dvojník**“ (egotismus)